

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Антипової Олени Миколаївни “Суспільно-політична криза 1956 р. у Польщі: міжнародний та український контексти”, представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 –
Всесвітня історія

У 1956 р. мала місце перша значна внутрішня криза комуністичного блоку на чолі з СРСР. Її початком стали події у Польщі, в епіцентрі яких опинилося познанське збройне повстання, брутально придушене силами безпеки та армії. У кінцевому рахунку це привело до персональних змін на верхівці влади та лібералізації політичної системи ПНР. Окрім цього, “польський жовтень” викликав поживлене зацікавлення у багатьох країнах Європи і прискорив процес делегітимізації комуністичної ідеології. Він також справив значний вплив на становище української національної меншини у Польщі.

Під цим кутом зору звернення дисертантки до вивчення міжнародного та українського контексту суспільно-політичної кризи 1956 р. у Польщі є цілком виправданим, а сама тема відзначається науковою новизною, актуальністю і практичною значимістю. Зрештою, дисертаційна робота О.М.Антипової є поодинокую серед сучасних тематично споріднених їй праць, в якій надзвичайно ґрунтовно висвітлюється проблема і для її підготовки, як нам видається, автор присвятила багато років наполегливої праці.

Передусім варто наголосити, що у дисертації виділено три знакових проблеми, а саме: наростання системної кризи у Польщі; міжнародний резонанс польських подій 1956 р.; становище української меншини у ПНР. Імпонує, що при їхньому висвітленні дисертантка використала не вибірковий, а комплексний підхід. Заслуговує уваги її спроба показати першопричини

соціального вибуху у Польщі 1956 р. На нашу думку, набутий історичний досвід не втратив свого практичного значення і сьогодні. Можна також погодитися із запропонованими хронологічними межами роботи, оскільки вони становлять чітко окреслений період. Зрештою такі хронологічні рамки (1953-1957 рр.) є цілком логічними, оскільки після смерті Й.Сталіна у польському суспільстві спостерігається активізація різних соціальних верств, зокрема інтелігенції. Власне це дало дисертантці змогу простежити з наукової точки зору її еволюцію на тлі соціально-економічних та політичних явищ тогочасної Польщі.

Загалом можна погодитися із структурою дисертаційної роботи в основу якої покладено проблемно-хронологічний принцип. Вона дозволила авторці окреслити головні напрями дослідження, простежити логіку політики польської влади, як сателіта Москви. Водночас хотілося б зауважити, що у деяких параграфах дисертації окремі сюжети повторюються. Можливо без цього та чи інша проблема не була б розкрита належним чином.

Зміст дисертаційної роботи, зокрема її історіографічна частина засвідчують про глибоку обізнаність дисертантки зі станом наукової розробки проблеми. Тут вдало виокремлено характерні особливості української, польської, російської та західної історіографії. При цьому вона, доволі чітко вказує на заангажованість історіографії часів комуністичного режиму як у СРСР, так і у Польщі. Звичайно, що О.М.Антипова у своїй праці вказала не усю польську літературу з даної проблематики, але це в принципі не можливо, та й зрештою і не потрібно. Попри те, нам видається, що у історіографічному огляді слід було більше уваги акцентувати на конкретному внеску авторів у розробку досліджуваної проблеми і критичніше оцінити їхній науковий доробок, а також глибше проаналізувати сучасні тенденції в українській та польській історіографії.

Дисертаційне дослідження відзначається солідною джерельною базою. Варто звернути увагу на широке залучення дослідницею раніше не опублікованих архівних матеріалів. Загалом у роботі використані документи

Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Архіву нових актів у Варшаві. Вони представлені матеріалами, що стосуються офіційних органів влади – центральних державних і партійних інституцій, які власне і визначали формування та реалізацію внутрішньої політики ПОРП, а також документів із персональних фондів. Суттєвим доповненням у створенні авторкою цілісної картини про суспільно-політичну кризу у Польщі 1956 р. стало залучення до джерельного масиву опублікованих документів різного роду офіційних та громадських структур, які дали змогу з'ясувати реакцію широких верств населення на політику польської влади щодо української національної меншини загалом та Греко-католицької церкви, зокрема. Також значно поглиблюють джерельну базу спогади безпосередніх учасників польських подій 1956 р. таких як В.Гомулка та М. Хрушов (с. 203-214).

Зважаючи на широку джерельну базу дисертаційної роботи, гадаємо в її першому розділі не зашкодило б поглибити власне його джерелознавчий аспект, позаяк дисертантка інколи вдається до лаконічного переліку і короткої анотації окремих документів. Між тим нагромаджений нею у процесі написання роботи документальний матеріал доволі обширний і заслуговував би на значно повніший огляд. Слід відзначити і сумлінність дисертантки у опрацюванні опублікованих джерел та мемуарної літератури. Як побажання необхідно звернути увагу, що окремі розділи рецензованої дисертаційної роботи, зокрема 2 “Наростання системної кризи у Польщі” і 3 “Зміна становища української меншини Польщі” напевне виграли б за умови ширшого залучення до них матеріалів Архіву нових актів у Варшаві з фонду “Ministerstwo Spraw Wewnętrznych”(Міністерство внутрішніх справ). Також, нам видається, що дисертантці необхідно було б опрацювати матеріали Львівського обласного державного архіву, зокрема фонди Львівського та Дрогобицького обкомів КПУ (с.27-40).

Варто наголосити, що другий розділ роботи, де йдеться про наростання системної кризи у ПНР написаний на належному науковому рівні із залученням значної кількості джерел та літератури. Він логічно підводить читача до

розуміння тих проблем, які постали перед Польщею після 1945 р. Нав'язаний Москвою комуністичний режим на чолі з сталіністом Б.Берутом допровадив ПНР до політичної кризи та соціального вибуху. У кінцевому рахунку це вилилося у познанське повстання з його десятками вбитих та поранених. Цей народний зрив, засвідчив, що комуністична система з її плановою економікою та фіктивною демократією не здатні до проведення реформ в інтересах народу. Як побажання хотів наголосити на тому, що окремі відступи у цьому розділі більше нагадують хроніку подій ніж науковий аналіз (параграф 2.1). І зрештою, було б доцільно більш детально проаналізувати наслідки суспільно-політичної кризи 1956 р., бо вони були значними. Зверну увагу тільки на окремі з них, а саме: децентралізовано управління економікою, населенню дозволено тримати валюту і золото, місту Сталіноград (Stalinogród) повернуто давню назву – Катівіце, до університетів повернулася репресована професура, пом'якшено цензуру, призупинено колективізацію, реабілітовано понад 1500 політичних в'язнів, значно скорочено штат силових структур. Окрім цього, необхідно було вказати, що “польська відлига 1956 р.” поставила під сумнів життєздатність комуністичної ідеології (с.86-102). Окремі лідери комуністичних партій країн Західної Європи почали виявляти невдоволення опікою Москви. Більш обережно почали діяти і лідери країн так званого “соціалістичного табору”.

Оригінальністю відзначаються параграфи 3.1 Позиція та діяльність польських еміграційних осередків та 3.2 Міжнародна реакція на суспільно-політичну кризу у Польщі, де авторка показала діяльність польського паризького еміграційного осередку, що гуртувався навколо журналу “Культура” Є.Гедройца (с.104-105) та польського еміграційного уряду у Лондоні (с.108-111). Дисертантка переконливо довела, що польська діаспора докладала усіх можливих зусиль для ознайомлення світової громадськості з подіями червня – жовтня 1956 р. на історичній батьківщині. Інша справа, що польські еміграційні осередки часом і самі розходилися у питаннях оцінки вказаних подій у ПНР. Попри доволі позитивний аналіз міжнародної реакції на

суспільно-політичні події у Польщі дисертантці варто було б більше уваги приділити впливові розглядуваних подій на Угорську революцію 1956 р.

Особливе місце у дисертаційній роботі О.М.Антипової займає розділ про вплив подій 1956 р. на становище української національної меншини у Польщі. Вона аргументовано доводить, що “польський жовтень” кардинально вплинув на ставлення польської влади до українців у ПНР. Попри те, польська влада аж ніяк не хотіла визнати антигуманний характер акції “Вісла”, побоюючись відродження українського націоналізму. Разом з тим, в умовах лібералізації суспільного життя вона була змушена піти на поступки українцям у вигляді дозволу на утворення Українського суспільно-культурного товариства. Цілком зрозуміло, що воно діяло під пильним контролем органів безпеки. Інша справа, що сам факт його заснування, як вказує дисертантка, був дуже переконливим аргументом на користь українців. Попри таку позитивну оцінку розділу, необхідно було також вказати скільки ж українських родин скористалися з “польської відлиги” і повернулися у місця попереднього проживання (с.151-173). За даними В. Трощинського, до липня 1958 р. у Люблінське воєводство повернулося 3778 українських родин.

Окремо хотів наголосити на аналізі дисертанткою становища Греко-католицької церкви у 50 – х роках ХХ ст. Він зроблений добре, але дещо поверхово. Бажано було б здійснити детальніший екскурс у минуле ГКЦ, в якому зазначити її статус у міжвоєнній і повоєнній Польщі, статистичні дані про кількість храмів, віруючих і кліру та вказати більш точно як польські події 1956 р. вплинули на статус цієї Церкви. Що стосується лемківського питання, то дисертантка абсолютно слушно доводить, що польська влада прагнула спровокувати розкол між українцями та лемками, доводячи що останні є лише етнічною групою, яка не має власної держави (с.185-196).

Загалом, робота відзначається науковим і логічним стилем викладу матеріалу, можна погодитися з висновками дисертанта, які зроблені на основі великого фактологічного матеріалу, є самостійними і аргументованими. Щодо висловлених вище побажань, то вони суттєво не впливають на загальний

високий науковий рівень дисертації. Подана до захисту робота О.М.Антипової є доказом її зрілості як науковця, результатом багаторічної науково-пошукової роботи і має самостійний та завершений у науковому плані характер. Розглядувана дисертація є першою в українській історичній науці спробою узагальнюючого дослідження міжнародного та українського контексту суспільно-політичних подій у Польщі 1956 р. Змістовне, переважно на новому архівному матеріалі висвітлення вузлових питань теми, зроблені узагальнення і висновки підтверджують значний особистий внесок дисертантки в розробку наукових результатів і має суттєве значення для більш повного і об'єктивного дослідження подій 1956 р. у Польщі.

Основні положення та висновки дисертації знайшли відображення в опублікованих дисертанткою шести статтях. Зміст автореферату кандидатської дисертації повністю відповідає змісту самого наукового дослідження.

Вище сказане дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота О.М.Антипової “ Суспільно–політична криза 1956 р. у Польщі: міжнародний та український контексти” відповідає вимогам ДАК України, а її авторка заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Завідувач

кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн

Львівського національного університету

імені Івана Франка

доктор історичних наук, професор

С.П.Качараба

Підпис завідувача кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн,

доктора історичних наук, професора С.П.Качараби стверджую

Вчений секретар Львівського національного університету

Імені Івана Франка, доцент

